

5. Кальниченко О.А. Теорія перекладу : навч. посібник. Харків: Народна українська академія, 2017. 33 с. URL: <https://test.nua.kharkov.ua/wp-content/uploads/2020/08/Teoriya-perekladu.pdf> (дата звернення: 17.02.2021).
6. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Ч. 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі : посібник-довідник. Вінниця: Нова книга, 2001. 303 с.
7. Михайленко О.О. Методологія перекладу: понятійно-термінологічні особливості, 2013. URL: file:///D:/Mikks_2013_43_3_12.pdf (дата звернення: 17.02.2021).
8. Рецкер Я.І. Пособие по переводу с английского языка на русский : навч. посібник. Санкт-Петербург: Просвещение, 1973. 199 с.
9. Сіняговська І.Ю. Визначення та класифікація перекладацьких трансформацій у процесі художнього перекладу тексту, 2014. 5 с.
10. ABD Qırım ile bađlı BMT-niň qarađını ađđaşladı. СУСПІЛЬНЕ | МЕДІА: вебсайт. URL: <https://crimea.suspilne.media/qt/news/2472> (дата звернення: 17.02.2021)
11. AQŞ kongressi Baydenni prezident sayavlarınıň ğalibi olaraq tayin etti. СУСПІЛЬНЕ | МЕДІА: вебсайт. URL: <https://crimea.suspilne.media/qt/news/2653> (дата звернення: 17.02.2021).
12. AQŞ Ukrainađa öldürici silâniň berilmesine qol tuta. СУСПІЛЬНЕ | МЕДІА: вебсайт. URL: <https://crimea.suspilne.media/en/news/2775> (дата звернення: 17.02.2021).

УДК 81.255.4

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.15.26>

МЕТАФОРИ В АВІАЦІЙНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

METAPHORS IN ENGLISH AVIATION TERMINOLOGY: THE TRANSLATION ASPECT

Іванченко М.Ю.,

*orcid.org/0000-0001-7363-4600**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства**Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*

Барнич І.І.,

*orcid.org/0000-0002-0747-7202**викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства**Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*

Процес перекладу – це постійний пошук балансу між мовою джерела та цільовою мовою, оскільки головним завданням перекладача є максимально точно відтворення картини світу.

Для утворення вторинних термінологічних номінацій використовуються одиниці, що вже функціонують у мові носіїв і викликають певне коло асоціацій. Найпродуктивнішою виявляється метафора. Масштабність метафоричних номінацій і провідну роль метафор в організації галузевих термінологічних систем виділяло в монографіях і статтях багато лінгвістів.

Серед досліджуваних метафор-термінів авіаційної галузі ми знаходимо випадки, коли можливий прямий переклад завдяки збігу образних відтінків, наданих носіями обох мов певною лексикою. У цьому випадку ми спостерігаємо шлях так званого моделювання метафор за чужими зразками. Це метафори, що ілюструють окремі елементи внутрішньої будови літальних апаратів, маневри, що здійснює пілот, об'єкти злітної смуги.

У деяких випадках застосовується використання лексичної заміни, що зумовлено тим, що лексична семантика відбиває «свідомість» етнічної групи, у якій пам'ять та історія людей, досвід їхньої пізнавальної діяльності, світогляд і психологія є фіксованими.

Іноді перекладач використовує спосіб так званої деметафоризації. Суть цього прийому полягає у відмові передати образне значення метафоричного виразу та подальшому перекладі лише його буквального значення. Цей прийом застосовується перекладачем, якщо неможливо вибрати адекватний еквівалент.

Вибір еквівалента використовується в тому разі, коли ідея, актуалізована в оригінальній формі, не може бути передана однаково. У такому разі обирається інша, більш-менш еквівалентна версія цільовою мовою.

Аналіз перекладацьких перетворень наочно показує різницю у сприйнятті позамовних явищ різними носіями. Отже, англійською мовою місце парковки для літаків пов'язане з елементами жіночого одягу – фартухом, тоді як в українській – із карманом.

Ключові слова: метафора, термінологія, авіаційні терміни, способи перекладу, україномовний переклад.

The translation process is the continuous search for a balance between the source and target language, since the main task of the translator is the maximum accurate reproduction of the world picture.

To form secondary terminological nominations, units are used that already function in the native language and evoke a certain range of associations. The most productive is the metaphor. The scale of metaphorical nominations and the leading role of metaphors in the organization of branch terminological systems have been noted in monographs and articles by many linguists.

Among the studied metaphors-terms of the aviation industry, we find cases when direct translation is possible due to the coincidence of figurative shades provided by native speakers of both languages with a certain vocabulary. In this case, we observe the path of the so-called modeling of metaphors on foreign samples. These are metaphors that illustrate the individual elements of the structure of aircraft, maneuvers performed by the pilot, the objects of the runway.

In some cases, the use of lexical substitution is used, which is conditioned by the fact that lexical semantics reflects the "consciousness" of an ethnic group, in which the memory and history of the people, their cognitive activity experience, world outlook and psychology are fixed.

Sometimes the translator uses the way of so-called demetaphorization. The essence of this technique is the refusal to convey the figurative meaning of metaphorical expression and the subsequent translation of only its literal meaning. This technique is used by an interpreter if it is impossible to select an adequate equivalent.

The selection of the equivalent is used in cases when the idea actualized in the original form cannot be transmitted in the same way. In such cases, another, more or less equivalent version in the target language is selected.

The analysis of translation transformations clearly shows the difference in the perception of extra-language phenomena by different speakers. So, in English, the rational use of money from the family budget is associated with the elements of clothing, while in the Ukrainian with furniture.

Key words: metaphor, ways of translation, terminology, aviation terms, Ukrainian translation.

Постановка проблеми. Бурхливий розвиток науки й техніки вимагає утворення нових термінів і понять для актуалізації та пояснення нових відкриттів і досягнень. За даними останніх досліджень поповнення номінативного інвентарю сучасної фахової мови здійснюється переважно за допомогою запозичень і вторинних номінацій. Для утворення вторинних термінологічних номінацій використовуються одиниці, що вже функціонують у мові носіїв і викликають певне коло асоціацій.

Будь-яка діяльність у сучасному суспільстві передбачає міжнародну співпрацю, обмін професійною інформацією, а отже необхідність адекватного відтворення мовних одиниць, зокрема вузькоспеціалізованої термінології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Масштабність метафоричних номінацій і провідну роль метафор в організації галузевих термінологічних систем виділяло в монографіях і статтях багато лінгвістів (С.Л. Мішланова, А.Е. Седов, А.М. Григораш, А.О. Попова, Т.С. Пристайко). Зусилля дослідників були спрямовані насамперед на вивчення метафори в процесі породження нових понять, механізмів створення самих метафор, виявлення ознак залучених слів, які актуалізуються, і мотивацію їх запозичення з ділянок-донорів; також було зроблено спробу типологічного аналізу сучасних метафоричних номінацій.

У своїх працях науковці вивчають процеси метафоризації в термінах фахових мов різних галузей: медицини (С.Г. Дудецька), географії (М. Влах), комп'ютерної справи (О.В. Галкіна, С.А. Мітюкова), лінгвістики (М.Л. Мотько), еконо-

міки (А.П. Чудінова, Л.Г. Просвіріна), військової справи (А.Г. Рябова), політики (Х.П. Дацишин), автомобілебудування (А.С. Зіміна), технічної термінології (О.М. Крименець), геології (Т.М. Галай) та інших. Увагу дослідників уже привертала метафоричні процеси в англійській мові авіації (В.В. Поталуй, Д.С. Воронко), метафоричні назви військових повітряних кораблів (І.М. Путова), ізоморфізм метафоричних номінацій в авіації (Н.Р. Латіпов), метафори в термінології ремонту літальних апаратів (Л.Н. Проскуріна).

Питання адекватного перекладу термінів-метафор у науково-технічному тексті розглядали Л.В. Бердник, О.М. Романовський, К.І. Бондаренко, І.І. Ляшкова, О.М. Голікова.

Постановка завдання. Проблема відтворення англійських термінів метафор фахової мови авіації сьогодні залишається відкритою, що й визначає актуальність дослідження.

Об'єктом дослідження є метафоричні терміни англійської фахової мови авіації, а предметом – специфіка їх відтворення українською мовою.

Метою статті є аналіз перекладацьких трансформацій способів перекладу метафоричних термінів англійської фахової мови авіації.

Виклад основного матеріалу. Термінологічна метафора є надзвичайно поширеним способом номінації як у традиційних, так і в галузях науки й техніки, що розвиваються. З огляду на це виникає необхідність у номінації новостворених феноменів, у процесі чого активно використовується метафоризація.

Метафорична номінація відбувається не хаотично, а мотивується певним знанням носіїв мови про відповідну галузь або суміжні галузі.

За визначенням Г.І. Берестнева, «ім'я концепту завжди мотивовано розумінням того, яке місце посідає в навколишній дійсності відповідний предмет, ознака, процес і т. д., з якими предметами, ознаками або процесами він пов'язаний, які яскраві особливості має» [1, с. 28]. Внутрішньою формою метафоричного терміна є значення лексичної одиниці, використаної як матеріал вторинної номінації. Номінативна функція термінологічної метафори полягає в тому, що вона дає назву поняттю, яке до цього не мало вербального позначення. Ба більше, джерела метафоричного термінотворення вказують на пріоритети та прагматичні установки учасників професійної комунікації, творців нової термінологічної системи [2, с. 115].

Великий обсяг метафоричних найменувань, які трапляються в науково-технічних текстах, зумовлює необхідність розв'язання питання про адекватність перекладу. Складність перекладу метафор полягає в тому, що метафора як ключ до розуміння національно-мовного світобачення не є спільним для різних мов. Проблематика відтворення таких термінів полягає в тому, що перекладачеві необхідно володіти глибокими знаннями реалій певної країни, з мови якої здійснюється переклад. Оскільки чим далі перебувають один від одного культурні ареали, тим більша кількість «культурних» образів не збігається [6, с. 114].

Однак посеред аналізованих нами метафор ми подибуємо випадки, коли прямий переклад можливий завдяки збігу образних конотацій, які надають носії обох мов певній лексиці [3, с. 110]. У такому випадку ми спостерігаємо прийом так званого калькування метафор. Причиною виникнення цього феномену є однакове структурування знань у різних мовах, насамперед тих фрагментів, які є спільними в концептуальних картинах світу [4, с. 15].

The nose and stern of the two destroyed A-4 aircraft were handed over to the Kuwaiti side in the Sawan area on 30 August 1993 [2, с. 301].

30 серпня 1993 року кувейтській стороні в районі Сафван було передано носову та хвостову частини двох знищених літаків А-4.

Поданий приклад свідчить про те, що в носіїв обох мов, англійської та української, частини корпусу та окремі деталі устаткування асоціюються з частинами людського тіла [8, с. 94].

Ще одна ілюстрація спільності мовних засобів, що використовуються для актуалізації частин літального апарату:

Aircraft cable is used, with each end crimped or irreversibly clamped into a head or housing [1].

Використовується авіаційний кабель, кожен кінець якого стискається або необоротним чином закріплюється в голівці або корпусі.

Members of the Security Council reiterated its call on the countries for the early establishment of a direct air corridor between Asmara and Addis Ababa [4].

Члени Ради Безпеки повторили свій заклик до країн своєчасно встановити прямий повітряний коридор між Асмерою й Addis-Абебою.

Ще один приклад, у якому під час перекладу зберігається семантика та структура метафори, а лексичне значення слів викликає однакові асоціації у представників обох мов. Це метафори, які ілюструють окремі деталі внутрішньої будови літака, що за аналогією порівнюються з будовою внутрішніх органів людини та рослин.

The valves used in aircraft engines are the conventional poppet type. The valves are also typed by their shape and are called either mushroom or tulip because of their resemblance to the shape of these plants [3].

Клапани, що використовуються в авіаційних двигунах, є типово конвенційними. Клапани також класифікуються за формою й називаються грибами або тюльпанами через їхню схожість із формою цих рослин.

Однак здебільшого під час перекладу метафор перекладач змушений звертатися до різного ступеня варіювання та зміни вихідного тексту.

Зокрема, наступний наприклад ілюструє метод лексичної заміни. Через різницю сприйняття навколишньої дійсності в носіїв англійської та української мов аварійна ситуація актуалізуються по-різному, однак суміжними категоріями, а саме блокуванням.

Bolter pattern refers to situations when an aircraft comes into land, is all lined up, and misses all four wires with the arrestor hook; then the aircraft has to take off immediately, go around, and try again [4].

Болтер-шаблон належить до ситуацій, коли літак приходить на землю, усе вишикується, і пропускає всі чотири дроти з гайкою запобіжника; після цього літак повинен негайно злетіти, об'їхати та спробувати знову,

За тим самим принципом перекладається метафора:

The term "air pocket" comes from early aviation, a time when pilots flying open-cockpit biplanes took adventurous locals on a rides in their "flying machines" [2, с. 118].

Термін «повітряна яма» походить від ранньої авіації, часів, коли пілоти, що літали на біпланах із відкритою кабіною, брали авантюризм місцевих жителів для польотів на своїх «літаючих машинах».

Заміна зумовлена різницею «образних аналогово-асоціативних уявлень про світ, що існують у національній свідомості цього етносу та експлікуються в мові» [5; с. 391].

Інколи перекладач звертається до використання прийому так званої демегафоризації. Суть цього прийому полягає у відмові від передачі образного значення метафоричного вираження й наступному перекладі тільки його буквального значення. Такий прийом перекладач використовує в разі неможливості підібрати адекватний еквівалент.

Такий перекладацький прийом подибуємо у прикладі *In addition, some of the fighter aircraft were flying in tactical formation, performing dogfights and other training maneuvers, and, on two occasions, employing electronic countermeasures. On 17 February 2008, UNIFIL recorded 36 air violations, mainly by unmanned aerial vehicles [3].*

Крім того, частина винищувачів літала в бойовому екіпіруванні, імітуючи повітряний бій і виконуючи інші навчальні дії, а у двох випадках було застосовано заходи електронної протидії. 17 лютого 2008 року ВСООНЛ зафіксували 36 порушень повітряного простору, переважно безпілотними літальними апаратами.

Dogfight перекладається шляхом опису, оскільки цей позамовний феномен є специфічним для англомовної спільноти. Цей термін використовувався протягом століть для опису ближнього бою на невеликій дистанції: жорстока, швидкоплинна битва між двома або більше супротивниками. Термін набув популярності під час Другої світової війни [9, с. 613].

Так само в українській мові неможливо віднайти адекватний еквівалент метафори, оскільки остання містить притаманний виключно англійській мові зворот *a crown cabin* [9, с. 67]:

An aircraft configuration having a crown cabin above a main cabin, with the crown cabin having a hanging floor structure [1].

Конфігурація літака, що має кабіну, яка розмішена на підвищенні, над головним салоном, з кабіною, що має підвісну структуру підлоги.

За тим самим принципом перекладено такі метафори:

The sheet-shaped alloy is used as a construction material for space and aircraft skin and body frame [4].

Сплав у вигляді листів призначений для застосування як конструкційний матеріал для обшивки та силового набору авіакосмічної техніки.

Підбір перекладацького еквівалента застосовується в тих випадках, коли актуалізовану в оригінальній формі ідею неможливо передати тим самим образом [7, с. 195]. У такому разі підбирається інший, більш або менш еквівалентний варіант у мові перекладу. Наприклад:

Although the use of the apron is covered by regulations, such as lighting on vehicles, it is typically more accessible to users than the runway or taxiway [2, с. 283].

Хоча використання карману регламентується правилами, такими як освітлення на транспортних засобах, він зазвичай є більш доступним для користувачів, ніж злітно-посадкова смуга або рульова доріжка.

Висновки. Аналіз принципів перекладу метафоричних авіаційних термінів ілюструє різницю у сприйнятті позамовної реальності носіями різних мов. Наприклад, в англійській мові коливання літака під час польоту асоціюється з елементами одягу, тоді як в українській – з одиницею ландшафту. Запобіжник у літаку в мовній свідомості англійців за аналогією порівнюється з гачком, а в українців – із гайкою. У семантиці лексичних одиниць, які актуалізують місце парковки для літаків, наявна спільна сема «елемент одягу», збігається й образний складник у метафорах обох мов.

Проведений аналіз показав, що переважна більшість термінів-метафор авіації підпали під перекладацькі трансформації. Застосовуються такі прийоми відтворення метафоричних термінів: калькування, прийом лексичної заміни, демегафоризація та підбір еквівалента.

Перспективою дослідження, на нашу думку, є співставлення способів відтворення метафор фінансової неспроможності з принципами перекладу метафор суміжних референційних сфер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берстнев Г.И., Васильева И.В. Эмотивные интесификаторы английского и русского языков: от типологии номинаций к когнитивным установкам. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2016. № 1. С. 21–32.
2. Голанова Е.И. Введение в когнитивное терминоведение : учеб. пособие. Москва : Наука, 2011. 244 с.
3. Гончарова Т.І. Науково-технічні метафори англійською мовою. Харків, 1996. 122с.
4. Дядюра Г.М. Функциональные параметры образности в научном стиле (на материале текстов природничих та технічних наук) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2001. 27 с.
5. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем. *Теория метафоры*. Москва : Прогресс, 1990. С. 387–415.
6. Овчарено Н.І. Метафора як когнітивний механізм категоризації фахових знань. *Науковий часопис РПУ*

імені М.П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. 2013. № 10. С. 111–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2013_10_28. (дата звернення: 01.03.2021).

7. Хавкіна О.М. Специфіка перекладу української науково-технічної метафори англійською мовою. *Нова філологія*. 2013. № 57. С. 193–196.

8. Dictionary of Aviation / ed. David Crocker. London : A&C Black Publishers Ltd, 2007. 289 p.

9. The Cambridge Aerospace Dictionary / ed. Bill Gunston. New York : Cambridge University Press. 2009. 818 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Computer Analysis of Plane Space Structures. URL: <https://cedb.asce.org/CEDBsearch/record.jsp?dockey=0014409> (дата звернення: 26.02.2021).

2. Megson, T. Aircraft Structures for Engineering Students. London : Butterworth-Heinemann, 2012. 345 p.

3. Structural Elements and Systems. Civil Engineering Forum. URL: <https://www.civilengineeringforum.me/structural-elements-systems/> (дата звернення: 24.02.2021).

4. Types of Supports for Pane Structures. URL: <https://www.civilengineeringx.com/structural-analysis/types-of-supports-for-plane-structures/> (дата звернення: 23.02.2021).

УДК 81'23'25

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.15.27>

МОВНІ УНІВЕРСАЛІЇ ЯК ТЛО ДЕКОДУВАННЯ СХІДНОЇ ЕТНОМОВНОЇ МОДЕЛІ СВІТУ

LANGUAGE UNIVERSALS AS A BACKGROUND OF THE DECODING OF THE EASTERN ETHNOLOGICAL MODEL OF THE WORLD

Калько Р.М.,

orcid.org/0000-0002-7895-7078

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри перекладу та іноземних мов
Національної металургійної академії України

У статті розглядається питання про мовні універсалиї у світлі універсальної концепції Н. Хомського як тло кодування та декодування східної етномовної моделі. Акцентовано увагу на принципах побудови ієрогліфічної системи та її перекладу: від бінарних пар «Дао» та «Де» до стратагем. Названий процес буде об'єктивно нагадувати принципи кодування та декодування інформації Шенфілда за допомогою відкритого ключа національної мови. Автор вказує, що за допомогою концепції Н. Хомського про природу мовних універсалиї можна встановити логічний зв'язок між індивідуумом і національною мовою, що ґрунтується на спільних універсальних поняттях.

Метою статті є дослідження мовних універсалиї на прикладі східної етномовної моделі світу. Завдання полягає у виявленні доцільності та можливості використання ідей Н. Хомського, які є прикладом не релятивістського, а універсального знання у світовій лінгвістиці. Дослідження базується на вивченні особливостей ієрогліфічної системи та її перекладу: від бінарних пар «Дао» (道) і «Де» (德) до «Стратагем» (三十六計). Звідси переклад відбувається за принципом початкового пошуку спільних універсальних понять, коли іншомовний літературний текст спочатку кодується мовою світоглядних концепцій певного народу, а потім відтворюється відповідними одиницями рідної мови.

Охарактеризовано поняття мовні універсалиї та аспекти їх функціонування. Висвітлюється система принципів мислення через формалізацію мовних універсалиї у межах східної етномовної картини світу. Оскільки мова як система мислення найповніше репрезентована в східній традиції, кодифікованій не фонематичними, а ієрогліфічними засобами, то стратагема стає універсумом і новим засобом тлумачення й осмислення східної етномовної моделі світу. Суттєво, що спільною архетиповою основою може слугувати об'єктивна лінгвістична концепція «прамови».

Становлення нової антропоцентричної парадигми в лінгвістиці потребує опрацювання оригінального понятійно-категоріального апарату лінгвістичного мислення. Ідеться про необхідність перегляду традиційних європоцентричних цивілізаційних уявлень про мовну семантику, про вироблення нових універсальних підходів до вивчення мовних феноменів, сутність яких постає в іншому ракурсі.

Ключові слова: мовні універсалиї, кодування та декодування, східна етномовна модель, універсальний інструмент, стратагема.

The problem of language universals in the light of Noam Chomsky's universal concept as a background of coding and decoding of the Eastern ethnolinguistic model is considered in the paper. Attention is focused on the principles of construction of the hieroglyphic system and its translation from the binomial "Dao-De" to stratagems. This process will objec-